

Літературний вектор міжнаціонального діалогу на шпальтах часопису «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» (Варшава, 1932–1938)

*Роботу виконано на кафедрі журналістики
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті висвітлено роль польського часопису «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» в започаткуванні традиції міжнаціонального діалогу, спрямованого на взаємопізнання двох сусідніх народів. Проаналізовано літературні публікації видання, у яких постає перед польським читачем повноцінний і багатоаспектний образ української літератури.

Ключові слова: поетичний переклад, літературний портрет, інформаційно-аналітичний огляд, рубрика, діалог культур, міжкультурна комунікація.

Кравченко Светлана. Литературный вектор межнационального диалога на страницах журнала «Biuletyn Polsko-Ukraiński» (Варшава, 1932–1938). В статье освещается роль польского журнала «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» в основании традиции межнационального диалога, направленного на взаимопознание двух соседних народов. Осуществлен анализ литературных публикаций издания, в которых перед польским читателем предстает полноценный и многоаспектный образ украинской литературы.

Ключевые слова: поэтический перевод, литературный портрет, информационно-аналитический обзор, рубрика, диалог культур, межкультурная коммуникация.

Kravchenko Svitlana. Literary Vector of Ethnic Dialogue in the Magazine «Biuletyn Polsko-Ukraiński» (Warsaw 1932–1938). The paper highlights the role of the Polish magazine «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» in tradition based international dialogue aimed at mutual learning of the neighboring nations. Analyzed literary publication edition, which appears to Polish readers a full and diverse image of Ukrainian literature.

Key words: poetic translation, literary portrait, information-analytical review, rubric, the dialogue of cultures, intercultural communication.

Постановка наукової проблеми та її значення. «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» виходив у 30-ті роки ХХ ст. у Варшаві за редакцією Влодзімежа Бончковського і був важливою ланкою діяльності польського прометейського руху в міжвоєнний період. Цей рух мав передусім суспільно-політичні цілі, проте культура, головню література, займала важливе місце у змістовому наповненні видання. Редакція часопису спиралася на наявну в польській історії «ягеллонську» традицію співжиття і співпраці народів у межах спільної держави. Видання мало на меті насамперед ліквідувати інформаційну прогалину, що існувала між українським та польським народами і була значною мірою зумовлена суспільно-історичними обставинами. **Мета** нашої публікації – систематизувати основні риси міжкультурної комунікації, висвітленої на шпальтах українсько-польського видання.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Деякі аспекти польсько-українського діалогу на шпальтах польських періодичних видань міжвоєнної доби висвітлювали у своїх працях такі українські науковці, як О. Веретюк, Н. Лисенко, О. Яручик та ін. Серед польських дослідників про це писали О. Гнатюк, А. Корнеєнко, К. Котинська та ін. Однак на сьогодні питання міжкультурного діалогу потребує комплексного підходу, отже нині літературознавці перебувають у пошуках нових інтеграційних способів дослідження. Зважаючи на це, визначення літературного вектора міжнаціонального діалогу покликане стати якісно новою сторінкою в систематизації літературної критики та літератури у пресі українсько-польського пограниччя.

Виклад основного матеріалу дослідження й обґрунтування отриманих результатів. Особливе місце в тижневику займала українська література – поетичні переклади, літературна критика, відгуки та рецензії на нові видання. Поетичний переклад був найкоротшим шляхом, яким можна було дійти до душі й серця читачів. У бюлетені друкували переклади українських поетів-класиків та сучасників у постійних рубриках «З української літератури», «З української народної лірики», «З української поезії», а також польські поезії, тематично й духовно пов'язані з Україною. До останніх

належали твори С. Гошинського (1933, № 17), Ю. Б. Залеського (1933, № 15, 26), Антонія Сиви (1934, № 10 (45)), Ю. Лободовського (1937, № 40) та інших авторів.

Із українських поетів XIX ст. у тижневику були надруковані вірші Ю. Федьковича, П. Куліша, Л. Глібова у перекладах Б. Лепкого, поезії І. Франка у перекладах Романа Гамчикевича та Маруса, поезії Лесі Українки у перекладах Сидора Твердохліба та Осипа Іваненка і фрагмент драматичної поеми «Бояриня» у перекладі Юзефа Лободовського. Широко представлена поетична творчість української еміграції та митців радянської України.

Українську поезію перекладали яскраві літературні постаті польського міжвоєнтя, яким біографічно та духовно була близькою Україна: Чеслав Ястшембець-Козловський – відомий польський поет, автор рефлексійно-релігійної лірики та перекладів із європейських літератур; Казимеж Анжей Яворський – поет, перекладач, член літературної групи «Рефлектор» і редактор місячника «Камена»; Юзеф Чехович (псевдоніми Генрік Заславський та Юзеф Сурмач) – автор візійно-символічної лірики, драматург і прозаїк, засновник часопису «Пюро»; Юліан Тувім – один із засновників групи «Скамандр», поет і перекладач зі слов'янських літератур; Євгеній Житомирський – поет, перекладач і публіцист, автор численних поетичних збірок та прозових творів. Для популяризації українського поетичного слова у Польщі багато зробив Б. Лепкий, який у 20–30-ті роки працював професором Ягеллонського університету. Його переклади творів українських митців постійно друкувалися на сторінках часопису «Biuletyn Polsko-Ukraiński». Переклади народних пісень (1933, № 15, 24), колядок та коломийок (1933, № 12), які виконав поет, донині є значною культурною цінністю.

Велике значення для формування цілісної картини літературного процесу мали розлогі публікації, у яких висвітлювалися різні історичні етапи розвитку української літератури. З-поміж авторів таких філологічних студій варто виділити Роберта Юнга-Жаховського, автора статей «Українська література наймолодших» (1933, № 30), «Шляхи сучасної української літератури» (1934, № 3), «Жінки в українській літературі» (1934, № 26–27). У статті «Українська література наймолодших» критик розглядав молоду генерацію українських письменників, відмежовував радянську літературу від еміграційної, вказував на суспільно зумовлені різні шляхи їх розвитку. Підбираючи дуже влучні окреслення персоналій сучасників, він писав: «Урешті взагалі про українську літературу заборонено говорити. Вона червоним вождям робила більше клопоту, ніж приємності. (...) Сосюру зраджує чорний песимізм, Косинку – куркульські тенденції, Рильський наполегливо стоїть на своєму неокласичному посту – адже та ставка на українську культуру Жовтня заблукала на всіх фронтах» [1, 5].

У нарисі «Шляхи сучасної української літератури» Р. Жаховський розглядав поліфункціональність мистецтва слова, його зв'язок із суспільно-національними процесами, вплив на суспільну свідомість, націєконсолідуючу роль. У науковій розвідці «Жінки в українській літературі» (1934) дослідник подав широку панораму життя українського письменства від першої жінки-письменниці Марко Вовчок до сучасниць автора – західноукраїнських авторок Дарії Віконської та Софії Яблонської. Лесю Українку критик назвав «винятковим явищем» в українській літературі, до якого ще ніхто не дорівнявся. Текст переконував потужним фактажем, подієвістю та палітрою імен менш відомих авторок, які були фундаментом для піднесення найбільш талановитих (Клементина Попович-Барська, Євгенія Ярошинська, Марія Загірна-Грінченко, Галина Журба, Галина Комарова, Лада Могилянська та ін.). Р. Жаховський констатував відсутність в українській літературі відокремленого явища «жіноча література», яке існувало в інших культурах. Українські письменниці «ніколи не замикались в тісному куті “жіночого питання”», – відзначав автор [2, 7].

Самобутність, духовну глибину й багатогранність літературних індивідуальностей розкривала галерея літературних портретів, опублікованих у бюлетені. Авторами студій були польські та українські публіцисти – Ю. Лободовський, З. Мазур, П. Зайцев, Е. Карк (псевдонім Є. Маланюка), К. Симонолевич-молодший та ін.

Порушує канони традиційного літературного портрета публікація Констани Симонолевича під назвою «Євген Маланюк, поет-лицар». Текст не висвітлює ні життєвого шляху, ні найважливіших аспектів творчого доробку. Він є своєрідною рефлексією поезії митця, містить дуже влучні означення його творчої індивідуальності. Для публіциста «Євген Маланюк – явище виняткове» [3, 35]. Домінантою експресивно-почуттєвої палітри поета автор називав патріотизм. «Уся його творчість – це один великий акорд любові до Батьківщини, болю через її поразку і віри в її сонячне майбутнє», – писав К. Симонолевич [3, 37]. «Поет-лицар» – означення, в якому

втілилася найвища оцінка не стільки художніх цінностей, скільки духовних ідеалів Є. Маланюка, його винятковість серед поетів-сучасників.

Упродовж семи років видання найбільше уваги редакція приділяла постаті Т. Шевченка. Геній українського художнього слова на сторінках часопису «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» отримав чи не вперше в польській критиці заслужену оцінку й пошану. Друкували поетичні переклади, писали про його біографічні та духовні зв'язки з польською культурою, особисті контакти з поляками, велику увагу надавали польській рецепції творів Т. Шевченка. Десяте число бюлетеня за 1934 р. повністю було присвячене 120-річчю від дня народження поета. Щорічні березневі випуски містили тематичні публікації.

За весь період більше двох десятків віршів Шевченка було надруковано у перекладах Владислава Сирокомлі, Сидора Твердохліба, Станіслава Грудзинського, Єжи Погоновського, Романа Гамчикевича, Зоф'ї Войнаровської, Павла Зайцева, Богдана Лепкого, Чеслава Ястшембця-Козловського, Констани Думанського. Найбільше приваблювали перекладачів ліричні, елегійні та філософські тексти («Думи мої...», «Молитва», «Заповіт», «Доля», «Мені однаково...», «Самому чудно...», «Минули літа...», «Не завидуй багачеві...», «Лічу в неволі дні і ночі...»).

Неодноразово до творчості Т. Шевченка звертався відомий полоніст і славіст Є. Погоновський (1897–1980). Він переклав вірші «Стоїть в селі Суботіві» (1933, № 10) та «На вічну пам'ять Котляревському» (1934, № 34). У 1933 р. на шпальтах видання презентував цикл наукових статей під назвою «Шляхами української політичної думки» (№ 18–21), у 1935-му – рецензії «Уласа Самчука: «Волинь» та «Доктора Голубця: «Братство св. Кирила та Мефодія в Києві», у 1936 р. – статтю-рецензію «Гуцульщина в сприйнятті В. Ухевича і Ф. А. Оссендовського». Є. Погоновський у філологічній розвідці «“Заспів” Т. Шевченка в польських перекладах» оцінював творчість поета як «явище переломного значення» не тільки для української, а й для світової літератури [4, 32]. Він зіставляв три варіанти польських інтерпретацій шевченківського фрагмента «Заспів» («Думи мої...») – В. Сирокомлі, С. Грудзинського та С. Твердохліба. Є. Погоновський аналізував фольклорні риси поезії Шевченка та техніку перекладачів [4, 34–35].

Тему художньої вартості та технічного рівня перекладів поезії Т. Шевченка Погоновський досліджував упродовж багатьох років. У 1935 р. він презентував доробок на засіданні Українського наукового інституту. Скорочений варіант його доповіді був надрукований у бюлетені під назвою «Про польські переклади поезій Т. Шевченка» (1935, № 35), де Є. Погоновський представив два покоління перекладачів. Переклади старшого покоління (Сирокомлі, Гожачинського, З. Людомира, Ленартовича, Совінського) він оцінив з погляду відтворення народного духу та образності шевченкової поезії, збереження її оригінальної ритмомелодики. До покоління молодих перекладачів відносив Даниловського, З. Войнаровську, С. Твердохліба, Шумського, Б. Лепкого та ін.

Численна різножанрова публіцистика, присвячена творчості українського Кобзаря, була надрукована на сторінках тижневика «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*» в ювілейний шевченківський 1934 рік. Виступ М. Альтбауера «Вільненські відлуння в житті та творчості Тараса Шевченка» (1934, № 2) знайомив із цікавими й маловідомими фактами давніх культурних зв'язків між народами, із вогнищами української культури у Вільному в XV–XVI ст., розповідав про події, твори та особисті контакти Т. Шевченка, пов'язані з литовською столицею.

Шевченківський випуск (№ 10) за 1934 р. відкривався редакційною статтею «Культ Шевченка». Автор намагався заглибитися в сутність шевченківського культу, який існує в українському суспільстві, пояснити передумови, причини та його значення для українського народу і стверджував, що міра ваги Шевченка в українців у «дослівному березневому звучанні, постійному і тривалому», в його об'єднувальній ролі [5, 1–2]. Розглядаючи «великість» Т. Шевченка, невідомий автор (імовірно, й сам редактор) писав, що вона «полягає власне в універсальності його національних і суспільних ідей, які стояли над класами, партіями, групами і сектами» і надає вселюдській вартості [5, 2].

Знаним і авторитетним шевченкознавцем у 20–30-ті роки в Польщі був український історик і публіцист, професор Варшавського університету, співробітник Українського наукового інституту в Варшаві П. Зайцев. Роздуми над інтеркультурним аспектом творчості українського поета продовжила в ювілейному випуску видання за 1934 р. величезна розвідка вченого «Шевченко і поляки». Інтерпретація трагічних подій спільної історії, її необ'єктивне сприйняття польською аудиторією в XIX ст., на думку вченого, було зумовлене відсутністю «Передмови» у прижиттєвих російських виданнях твору. Був переконаний, що тодішня російська влада це робила зумисне. Спираючись на листи та щоденники, П. Зайцев багато писав про взаємини Т. Шевченка з

поляками на заслання та після повернення. Відзначав багато необ'єктивних тверджень, що з'явилися внаслідок упереджених суджень деяких українських істориків та критиків, які за інерцією повторюють їх наступники. «Деякі українці, друзі Шевченка і його перші біографи прагнули кинути тінь на стосунки Шевченка з поляками. Ці стосунки описувались як використання авторитету Шевченка для якихось польських цілей... Вже др. Щурат і Сергій Єфремов у своїх працях довели, що не так було, що об'єктивність вимагає зазначити про те, що були і польські оцінки, які не об'єктивно оцінювали взаємини Шевченка з поляками: одні робили з нього гайдамацького ватажка, інші стверджували абсолютно безпідставно, що «польські письменники першими прославили Шевченка. – писав П. Зайцев – Славу зробив собі Шевченко сам. А що в скарбниці його духу, яку передав поколінням, є перлини і зі скарбів польської культури, то ще більше підносить значення його творчого генія: тіні похмурого минулого не відлякали його, вірив у краще прийдешнє, служив людству під штандартом Добра і Правди, на засадах яких прагнув побудувати майбутні стосунки обох братніх, але посварених народів» [6, 20–21].

Своєрідним продовженням міркувань П. Зайцева стала розлога праця українського літературознавця, журналіста і публіциста Лукаша Луціва «Поляки про Шевченка (Тарас Шевченко в польській літературі)». Вчений розглянув польську рецепцію малярської та літературної творчості Шевченка. Він також був переконаний, що неадекватне сприйняття польською аудиторією поеми «Гайдамаки» зумовлене тим, що бракувало «Передмови» в усіх російських виданнях. Більшість поляків читали саме такі видання і сприймали твір поверхово, не заглиблюючись у художню й історичну правду, не схоплюючи позиції автора. За життя Шевченка взагалі не друкувалися його антиросійські твори. Вони з'явилися вже після смерті поета і то за межами Росії. Цей факт не давав можливості повно й об'єктивно поцінувати доробок митця, його історичний контекст [7].

Про маловідому польську промову на похованні Т. Шевченка в Петербурзі, яку виголосив студент Владислав Хорошевський, ішлося в публікації «Польська промова над труною Шевченка». Зашифрований під криптонімом автор досить детально розглядав суспільно-історичну ситуацію, яка тоді склалася у Петербурзі, зміст виголошеної промови, її прихований сенс і значення для всього польського визвольного руху. Він стверджував, що керівництво польського підпільного «товариства революціонерів» видало розпорядження, яке привело на поховання Шевченка всю «революційну петербурзьку Полонію» [8, 27–28]. Участь великої кількості поляків у похованні автор розглядає в контексті тодішніх російсько-українських та російсько-польських стосунків.

До шевченківського випуску 1934 р. ввійшли репродукції картин, портрети Т. Шевченка та його друзів, польські переклади поезій «Заповіт» (З. Войнаровської), «Мені однаково...» (П. Зайцева) та вірш Антонія Сови (Едварда Желіговського) «До брата Тараса Шевченка».

Про факт існування «Кобзаря» Т. Шевченка ручної роботи розповідається у публікації «“Кобзар” Т. Шевченка в латинському алфавіті» (1934, № 15) [9, 5–6]. Тему зв'язків Т. Шевченка із польською культурою продовжували і згодом. У 1935 р. П. Зайцев надрукував свою літературознавчу студію «Дві польські постаті в повістях Т. Шевченка». Дослідник зупинився на біографічному та етичному аспектах повісті «Художник», розглянув образ польської панни Магдалени у повісті «Варнак» [10, 82–83]. Образ польської жінки – демократки й народниці – з'явився, на думку дослідника, під впливом актуальної тоді жіночої теми в європейській літературі, образ Магдалени втілював ідеальне уявлення Шевченка про людину в цілому. Постать Великого Кобзаря поставала на тлі суспільно-культурних процесів та в контексті духовних інтенцій нації. Перед польськими читачами розкривалися невідомі сторінки життя й творчості великого українського поета (часто невідомі й самим українцям), якого автори завжди оцінювали як генія нації.

Особливу увагу надавав часопис письменникам літературного пограниччя (Ю. Словацький, У. Самчук) і представникам української еміграції в Польщі. Символічною постаттю польсько-українського діалогу у ХХ ст. був Ю. Лободовський, відомий польський письменник і публіцист. Крім перекладів української поезії на сторінках тижневика «Biuletyn Polsko-Ukraiński» постійно друкували його літературну критику: «Молода українська поезія» (1938, № 25), «Від Словацького до Самчука» (1938, № 20), «Творчість Лесі Українки» (1938, № 32) і ін. Спостерігаючи волинські мотиви польської поезії ХІХ ст., відзначав їх суголосність образам українського письменника Уласа Самчука – відчуття і досвід «автохтона, пов'язаного найтіснішими узами із землею, на якій живе і яку описує» [11, 214]. Перенісши цей літературний феномен у площину політики,

Ю. Лободовський бачив у ньому реальний вихід зі складного питання спільного життя на спільній землі, яку і поляки, й українці вважали батьківщиною.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На шпальтах видання сконцентрований величезний духовний досвід передвоєнного покоління польської та української інтелігенції, яке майже в безнадійних умовах наростання воєнного протистояння шукало шляхи до порозуміння, намагалося дійти до розуму й сердець як політиків, так і пересічних громадян. «Biuletyn Polsko-Ukraiński» заклав основи міжкультурної комунікації, здобутки і практику якої в ХХ ст. не повторило жодне періодичне видання ні в Україні, ні в Польщі. Надаючи об'єктивні знання про історію й культуру сусіднього народу, намагався змінити суспільну думку як поляків, так і українців, що жили тоді в Польщі, подолати негативні стереотипи та упередження, притаманні масовому світогляду, вселити віру у можливість порозуміння і співпраці.

Колектив бюлетеня був спрямований на оптимістичні інтенції громадської думки, на формування позитивної взаємної рецепції українців і поляків за допомогою всіх доступних і можливих засобів впливу. Традицію міжнаціонального діалогу на шпальтах часопису перевірили історичні випробування ХХ ст. Події кінця ХХ – початку ХХІ ст., налагодження тісної співпраці України та Польщі в політичній, економічній, культурній сферах підтвердили його актуальність і значущість.

Явище міжкультурної комунікації багатоаспектне й потребує подальших наукових досліджень у різних виданнях літературного та літературознавчого характеру. «Biuletyn Polsko-Ukraiński» може слугувати при цьому взірцем міжкультурного діалогу на українсько-польському пограниччі.

Список використаної літератури

1. Young R. Literatura ukraińska najmlodszych / R. Young // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1933. – № 30. – S. 5.
2. Zachowski R. Kobiety w literaturze ukraińskiej / R. Zachowski // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1934. – № 26. – S. 7.
3. Symonolewicz K., jun. Eugenijusz Małaniuk, poeta-rycerz / K. Symonolewicz // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1932/33. – № 3. – S. 35.
4. Pogonowski J. «Zaspiw» T. Szewczenki w przekładach Polskich / J. Pogonowski // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1932/33. – № 3. – S. 32.
5. Kult Szewczenki // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1934. – № 10. – С. 1–2.
6. Zajcew P. Szewczenko i Polacy / P. Zajcew // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1934. – № 10. – S. 20–21.
7. Łuciw Ł. Polacy o Szewczence / Ł. Łuciw // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1934. – № 10. – С. 21–26.
8. Polskie przemówienie nad trumną Tarasa Szewczenki // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1934. – № 10. – S. 27–28.
9. «Kobzar» T. Szewczenki w alfabecie łańskim // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1934. – № 15. – S. 5–6.
10. Zajcew P. Dwie postacie polskie w powieściach T. Szewczenki / P. Zajcew // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1935. – № 8. – S. 82–83.
11. Łobodowski J. Od Słowackiego do Samczuka / J. Łobodowski // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – Warszawa, 1938. – № 20. – S. 214.